

PROMOVAREA DIPLOMAȚIEI DIGITALE PRIN EDUCAȚIE

PROMOTING DIGITAL DIPLOMACY THROUGH EDUCATION

Victor Adrian VEVERA*

Implementarea tehnologiilor specifice tehnologiei informației și comunicării în domeniul relațiilor internaționale a generat schimbări importante, inclusiv emergența domeniului diplomației digitale, cu provocările aferente unui nou început. În acest articol, ne propunem să analizăm în ce măsură diplomația este pregătită să facă față specificului contemporan și, totodată, să argumentăm pentru nevoia de a reconstrui modelul de pregătire a diplomatului în așa fel încât acesta să poată să devină competitiv, indiferent de direcția neașteptată pe care societatea ar putea să o urmeze. Din punctul nostru de vedere, organizațiile de cercetare din România (INCD și universități cu specific conex) sunt cele care trebuie să dea direcțiile de urmat în conceptualizarea programelor de pregătire a diplomaților digitali (inclusiv a celor formați înainte de apariția acestor noi platforme și instrumente dedicate comunicării cu publicul).

The implementation of information and communication technologies in the field of international relations has generated important changes, including the emergence of digital diplomacy, which is accompanied by all the challenges of a new beginning. In this article we aim to analyze the extent to which diplomacy is prepared to deal with the challenges of the contemporary world. At the same time, we will argue for the need to reconstruct the diplomats' training model so that it can become competitive regardless of the unexpected direction society could follow. From our point of view, the Romanian research organizations (INCD and universities with related specifics) are the ones that must give the directions to follow in conceptualizing the training programs for digital diplomats (including those formed before the emergence of the new platforms and tools dedicated to communication with the public).

Cuvinte-cheie: diplomație digitală; relații internaționale; tehnologia comunicării.

Keywords: digital diplomacy; international relations; communication technology.

Politica externă a unei țări poate fi: „redușă la ingredientele sale fundamentale (...): obiectivele naționale care trebuie atinse și mijloacele pentru realizarea acestora. Interacțiunea dintre obiectivele naționale și resursele pentru atingerea acestora este subiectul peren al statului în sine. Ingredientele politicii externe a tuturor națiunilor, mari și mici, sunt aceleași”¹, iar diplomația este recunoscută ca un instrument important al acesteia.

Probabil că cel mai semnificativ impact asupra diplomației a fost determinat de inovațiile în domeniul tehnologiilor digitale. Era oarecum firesc ca un domeniu care opera preponderent în sfera comunicării să fie impactat de schimbarea modului în care oamenii comunică și fac schimb

de informații. Apariția posibilității de a schimba informații la nivel transnațional a devenit o oportunitate de neratat pentru toți actorii implicați în relaționarea internațională. De aceea statele au început să folosească site-uri web, bloguri și platforme de socializare, precum Facebook, Twitter, Instagram, You Tube, Weibo, Flickr, Google+.

Din ce în ce mai mult astfel de instrumente devin favorite în comunicarea interstatală, și diplomația digitală a devenit instrumentul esențial al politicii externe a statelor. De digitalizare beneficiază și entitățile nonstatale, astfel încât în spațiul online s-a înmulțit numărul actorilor care luptă pentru influență și putere asupra celor 3 miliarde de oameni care utilizează internetul.

Prin consecințele pe care le are, diplomația digitală se distanțează de statutul de adjuvant al diplomației clasice și devine un instrument important al modului în care statele își pot apăra interesele naționale. Pentru a-și atinge obiectivele,

* **Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare în Informatică – ICI București**
e-mail: victor.vevera@ici.ro

este necesar să beneficieze și de o resursă umană pregătită în spiritul secolului XXI, cu competențe solide de știință a datelor. În acest articol, ne vom referi la contextul care impune modificarea tiparului de pregătire a diplomaților digitali și vom sublinia aspectele pe care educația ar trebui să se concentreze, astfel încât competențele diplomaților să fie în acord cu actualele tipare de relaționare internațională.

Digitalizarea diplomației – o prioritate a începutului de secol

Modificarea structurală a comunicațiilor globale, determinate de internet, implică în mod necesar o reorientare fundamentală a instrumentelor de politică externă. Revoluția tehnologică a zilelor noastre a determinat numeroase schimbări, care afectează politica internă și internațională și, implicit, diplomația, în ansamblul său.

Prin urmare, digitalizarea a produs modificări ale practicilor diplomatice și a determinat creșterea numărului actorilor interni și internaționali, a căror activitate implică schimburi diplomatice. Mare parte din activitatea diplomatică a devenit accesibilă marelui public, un obiectiv în sine fiind influențarea acestuia prin toate canalele avute la dispoziție.

În prezent, diplomația își poate atinge obiectivele doar dacă se manifestă în acord cu cerințele epocii. Prin urmare, digitalizarea domeniului trebuie să devină o prioritate de stat, iar diplomații trebuie să învețe să concilieze forțele, uneori opuse, determinate de nevoile indivizilor și ale statelor. La rândul lor, statele ar trebui să încurajeze inițierea activităților publice care facilitează participarea indivizilor și a comunităților la guvernare. Pentru realizarea unor activități care nu existau până nu demult, este necesară pregătirea suplimentară a diplomaților în sensul formării de competențe specifice.

Implementarea unei inovații generează apariția atât a unor forțe emergente care o susțin, cât și a unor forțe de contrareacție care reflectă rezistența sistemului la schimbare. Dar succesul acestui demers va fi întotdeauna dependent de capacitatea decidenților de a gestiona tensiunile și de a identifica ferestrele de oportunitate, generate de schimbare. Pentru a face față acestor noi realități, diplomații trebuie să își dezvolte algoritmi de gândire noi, să genereze și să utilizeze practici noi, care să

determine succesul și remanența respectivelor tehnologii pe termen lung. Dimpotrivă, ignorarea acestor tehnologii de către diplomați va avea efecte în plan individual, izolându-i de comunitatea profesioniștilor, sau, mai grav, asupra intereselor naționale, în ansamblu, atunci când nu vorbim de cazuri izolate, ci de o tendință generalizată în corpul diplomatic.

Avantajele tehnologizării diplomației sunt mai mult decât evidente. Unele state au înțeles mai repede decât altele acest lucru, dar din păcate, continuă să existe actori internaționali care nu sunt încă convingși de avantajele pe care le oferă aceste tehnologii.

Printre cele mai serioase argumente în sprijinul implementării noilor tehnologii în diplomație, se numără:

- *Emergența fenomenului de comodificare emoțională și preponderența lui, în raport cu raționamentul bazat pe fapte în mediul online*

Activitatea diplomatică implică înțelegerea atât a problematicii supuse negocierii, cât și a partenerului de dialog, dublate de disponibilitatea pentru cooperare a diplomaților. Manifestarea unor emoții prea intense poate bloca discursul și poate schimba traiectoria negocierii, îndepărtând discuția de la subiectele importante. Mediul online este un teren foarte propice pentru influențarea publicului prin postări legate de emoții cu intensitate ridicată, fie că sunt pozitive sau negative, care au un potențial viral mai mare decât cele care conțin emoții cu intensitate scăzută². De cele mai multe ori, apare fenomenul de comodificare emoțională, adică de amplificare deliberată a conținutului emoțional, care, suprapus cu valența emoțională (adică gradul de pozitivitate sau negativitate al unei emoții), poate declanșa reacțiile dorite din partea publicului³.

În acest context, diplomația digitală va evalua și va gestiona fenomenul de comodificare emoțională, care, altfel, poate să se transforme într-o amenințare la adresa atingerii obiectivelor aferente acesteia. Un efect nedorit ar fi ca mesajele propuse de diplomație să sfârșească în așa-numitele *camere de ecou*, adică în atenția unui număr prea limitat de simpatizanți, sau să genereze un public post-adevăr, greu de accesat de diplomații digitali⁴.

În aceste condiții, apare următoarea întrebare: cum pot reacționa diplomații digitali la o formă de comunicare socială încărcată emoțional, în special

având în vedere faptul că relația emoție – social media devine tot mai complexă?

Peter Salovey și David J. Sluyter au dezvoltat conceptul de inteligență emoțională digitală (*Digital Emotional Intelligence – DEI*⁵), care ar putea oferi o soluție. DEI se referă la perceperea cu acuratețe a emoțiilor, utilizarea corectă a informațiilor emoționale, înțelegerea semnificației emoțiilor percepute, capacitatea de management al emoțiilor proprii și ale partenerilor în mediul online⁶.

Existența unui coeficient ridicat de inteligență emoțională online la nivelul utilizatorilor nu va conduce la dispariția dezinformărilor, dar va permite diferențierea știrilor false de cele reale, identificarea surselor și reglarea nivelului de angajament față de un declanșator emoțional într-o anumită situație. DEI va permite identificarea traiectoriei corecte online și va conduce conversația către raționamente informate și bine fundamentate. Importanța educării în spiritul DEI ar trebui să determine statele să investească în programe de educare a diplomaților, care să le confere acestora abilitatea de a naviga corect în mediul digital.

• *Înlocuirea tot mai frecventă a relațiilor autentice cu robotrolling în mediul online*

Diplomația, dintr-un domeniu închis, dedicat unui elite restrânsă, a căreia muncă era fundamental secretă, a devenit publică sub influența tehnologiilor comunicării⁷, pentru prima dată publicul având acces la mecanismele interne ale domeniului. Accesarea unui public foarte larg impune ministerelor de externe o re poziționare semnificativă, în acord cu specificul epocii noastre. Posibilitatea de a ajunge la milioane de oameni, în mod direct și în timp real, reprezintă o oportunitate remarcabilă pentru acestea de a se redefini în era digitală. Această posibilitate ar putea fi mult îmbunătățită prin utilizarea mai intensă a algoritmilor, ca instrumente de monitorizare a conversației, de stabilire a agendei și de difuzare a mesajelor. Desigur, efectele perverse ale folosirii acestor instrumente nu s-au lăsat așteptate, existând deja studii care evidențiază faptul că aproximativ 15% dintre conturile Twitter sunt, de fapt, roboți, mai degrabă, decât oameni și că acest număr va crește în viitor⁸.

Latura întunecată a efectelor tehnologiilor digitale, concretizată în dezinformare, propagandă sau *tactica infowar*, conduce la creșterea neîncrederii cetățenilor în aceste tehnologii. Conform *Centrul*

Strategic de Excelență al NATO din Letonia (*NATO Strategic Center of Excellence*), discuțiile, referitoare la NATO, pe Twitter sunt purtate de roboți, aceștia având deja capacitatea de a dezvolta conținut, plecând de la o serie de idei inițiale⁹.

Un alt risc al utilizării inteligenței artificiale este subminarea încrederii dintre partenerii mediului internațional, sau chiar discreditarea activității serviciilor de informații, care se bazează atât pe date din surse oficiale și publice, cât și pe informații secrete, astfel încât activitatea lor nu se subsumează mereu principiilor învățării automate¹⁰. Desigur, nu se poate face excepție de caracterul militar și de intelligence al unor astfel de activități, dar atunci când obiectivul este discreditarea instituțiilor politice, diplomația nu poate rămâne nepăsătoare.

Peisajul informațional digital este inundat de robotroluri, care distorsionează calitatea și/sau cantitatea conținuturilor, fenomenul fiind posibil, în primul rând, din cauza anonimizării surselor de informații. Este important ca această activitate să fie identificată în timp util pentru a lua măsurile necesare limitării efectelor pe care le poate avea. Vestea bună este că orice tehnologie poate fi utilizată atât distructiv, cât și constructiv. Astfel, tot tehnologia a permis identificarea unor soluții de combatere a activității robotrolurilor, precum tehnicile de tip 3A (activitate-anonimat-amplificare), care permit identificarea boot și bootnet¹¹, sau diferite alte instrumente de AI, precum *Perspectiva Google*, ajungându-se, în cazuri mai grave, chiar la blocarea conținutului digital.

Schimbările uriașe pe care le traversează domeniul diplomatic impun un nou tip de „alfabetizare” a diplomaților cu experiență și o manieră diferită de inițiere în domeniu, care include alfabetizarea digitală și mediatică, gândirea critică, competențele de emiterie și de promovare a unor mesaje strategice clare¹².

• *Dezorientarea strategică în contextul accelerării schimbărilor*

Diplomația digitală nu ar trebui să fie un scop în sine, ci mai degrabă un instrument care să servească obiectivelor politicii externe. Tehnologia implementată, în lipsa unei strategii, poate deveni mai toxică decât lipsa acesteia, deoarece pentru a reuși o coordonare eficientă a situațiilor complexe, este nevoie de o strategie bine gândită. Existența unor planuri clare are rolul de a asigura o trecere

mai ușoară și lipsită de sincope, de la abordarea de tip tradițional la digitalizare.

Rezultatul confruntării dintre decidenții entuziaști ai tehnologiei și scepticii digitali influențează puternic succesul digitalizării. Există și abordări conform cărora nu există diplomație digitală, ci doar diplomație publică, cu o componentă digitală¹³.

Orice analiză a costurilor și beneficiilor digitalizării trebuie să se realizeze prin raport cu etapa istorică de referință, prin analiza distinctă a mijloacelor (instrumentele diplomației digitale) și a rezultatelor (ceea ce realizează diplomația digitală)¹⁴.

Facilitarea atingerii obiectivelor actorilor politici internaționali prin digitalizarea diplomației

Cu alte cuvinte, activitățile digitale au reverberații dincolo de spațiul online, influențând obiectivele politicii externe, o abordare coerentă, echilibrată și constantă a acestora determinând schimbări favorabile pentru rezultatele politicii externe a statelor.

Capacitatea de inovare și flexibilitatea statelor și a ministerelor de externe se reflectă în modul în care acestea sunt capabile să exploateze oportunitățile oferite de tehnologie, cu evitarea efectelor negative care ar putea apărea. Astfel, poate apărea fie o reacție în lanț, în care succesele obținute să accentueze apetența pentru tehnologie și pentru digitalizare, fie una în care eșecurile să determine o încetinire a ritmului inovării și a implementării noilor tehnologii.

Deși există un interes general referitor la digitalizare în domeniul diplomatic, poziționarea față de tehnologie s-a realizat cu preponderență din perspectiva semnificației politice a folosirii tehnologiilor digitale, nu a simplei aplicări a instrumentelor digitale în practica diplomatică.

Dar timpul nu mai poate fi pierdut, pentru că deja istoria a înregistrat primele bătălii electorale, al căror rezultat a fost puternic influențat de utilizarea profund lipsită de etică a tehnologiei. Alegerile democratice și referendumurile din Statele Unite și din Europa, prin intermediul unor entități, de tipul Cambridge Analytica, și-au atins obiectivele, dar au subminat atât încrederea oamenilor, cât și a instituțiilor și statelor în digitalizare. Ca urmare a campaniei de presă referitoare la modul de

utilizare a datelor personale, majoritatea actorilor internaționali au început să își revizuiască punctele de vedere favorabile implementării noilor tehnologii și să privească critic abordările anterioare, considerate prea laxe și încrezătoare.

Deși, în calitate de infrastructură de comunicare, nimeni nu pune la îndoială utilitatea tehnologiilor digitale, efectele negative care pot apărea au prilejuit numeroase momente de reflecție asupra oportunității utilizării lor pentru atingerea obiectivelor de politică externă ale statelor. Pe de altă parte, în orice analiză trebuie să se regăsească premisa că noile generații sunt indestructibil legate de tehnologie și că neutilizarea acestora în politica externă, în maniera cu care tinerii sunt obișnuiți va avea ca efect restrângerea publicului cărui i se adresează tehnologia.

Pe de altă parte, în contextul informațional extrem de dens al societății contemporane, noile tehnologii oferă o soluție de gestionare a informațiilor și de producere a cunoașterii, cu impact major asupra relațiilor internaționale. Tot mai mult relațiile internaționale se extind prin înglobarea unor elemente caracteristice mai degrabă sferei socioculturale.

O analiză atât de atentă a nevoii de a implementa tehnologia în domeniul relațiilor internaționale poate părea neavenită, de vreme ce, de-a lungul timpului, majoritatea invențiilor importante pentru omenire au ajuns să fie în mod natural preluate și de acest domeniu – și ne referim, aici, la telegraf, telefon, mașină de scris, computer. Și, totuși, de această dată, introducerea utilizării rețelelor sociale are un specific aparte, impactul nefiind regăsit doar în relația interpersonală, ca în cazurile anterioare, ci și la nivel de masă. Și din acest motiv, diplomația digitală nu poate fi privită ca o extensie a diplomației publice, pentru că schimbă fundamental tipul relației de comunicare, de vreme ce comunicarea de masă ia locul comunicării interpersonale. Dar anonimitatea surselor și nesiguranța datelor vehiculate pe internet induc o încredere scăzută a diplomaților, iar în lipsa alfabetizării digitale a acestora, viziunea diplomaților ar putea rămâne îngustă, și activitățile lor lipsite de anvergură.

Alfabetizarea digitală – condiție a diplomației moderne

Mai ales după Primăvara Arabă, tot mai multe entități responsabile de politica externă fac

apel la potențialul social media pentru a-și atinge obiectivele, fiind folosite platformele cele mai utilizate de public – Twitter, Youtube, Facebook –, dar și algoritmi, precum PageRank de la Google.

Prin urmare, diplomații nu se mai pot limita la instrumentele clasice ale diplomației, ci este necesar să înțeleagă și să poată opera cu instrumentele de astăzi, dar și de mâine ale diplomației digitale. Simpla utilizare a instrumentelor tehnice nu mai este suficientă, pentru că este de presupus că, în curând, vor fi înlocuite cu altele mai performante. Diplomații digitali trebuie să fie capabili să codeze, să imagineze algoritmi customizați de prelucrarea datelor, astfel încât să fie adaptabili în viitor, indiferent de modul de evoluție al diplomației.

Utilizarea corectă și eficientă a noilor tehnologii este o condiție esențială pentru atingerea obiectivelor diplomației digitale, în primul rând pentru că oferă diplomaților instrumente de colectare, organizare și interpretare a diferitelor aspecte ale spațiului sociopolitic, astfel încât pentru toți diplomații, este important să parcurgă procesul de alfabetizare digitală.

Alfabetizarea digitală în diplomație se referă la capacitatea individului de a utiliza tehnologiile digitale, dar și de a înțelege modul în care acestea sunt proiectate, scopurile pe care le pot urmări, modul în care pot fi valorificate de diplomație sau modalitățile prin care aceasta le poate limita efectele, dacă este necesar. Desigur că relația nu ar trebui să fie univocă: diplomația trebuie să se adapteze la tehnologie, dar și tehnologia să ofere variante customizate nevoilor diplomației și instrumente tot mai performante și mai potrivite.

În prezent, cele mai multe eforturi ale ministerelor de externe ale statelor europene se concentrează pe introducerea algoritmilor big data în proiectarea politicii externe, iar motivul este ușor de intuit – în acest mod, cele mai multe variabile vor fi luate în considerare în elaborarea scenariilor posibile și alegerea direcțiilor de urmat. Fără tehnologie, acest proces era imposibil, deoarece nicio echipă de analiști nu poate gestiona imensitatea de date și informații existente.

Rolul cercetării în construirea programelor dedicate alfabetizării digitale în diplomație

Am arătat anterior că diplomația digitală este un domeniu abia născut, în plină prefacere, determinată de evoluțiile tehnologice, dar și de

ritmul schimbărilor. Să proiectezi un program de pregătire pentru specialiștii unui domeniu aflat în faza de urgență este o sarcină extrem de dificilă și plină de provocări. Experții vor trebui să fie capabili nu doar să își exercite atribuțiile astăzi, ci și să gestioneze activități viitoare cu grad de noutate ridicat sau complet noi, pentru că societatea în care trăim îi va confrunta cu astfel de situații. Prin urmare, preluarea unor instrumente și exersarea lor până la măiestrie sunt departe de a fi suficiente.

Domeniul politicii externe are un impact uriaș asupra comunității – poate aduce pace sau conflict și chiar poate interveni în nivelul de bunăstare a comunității. Totodată, se remarcă suprapuneri tot mai accentuate între domeniul diplomatic și intelligence. Uneori, scopurile constructive, de protejare a intereselor naționale pot fi pervertite prin angajarea în acte care induc haos și dezordine politică și socială. De aceea ministerele de externe au sarcina de a gândi strategii care să valorifice diplomația digitală prin evidențierea culturii, a informațiilor și a parteneriatelor internaționale.

Conștientizarea acestor mize de către state și alocarea de resurse pentru formarea competențelor necesare specialiștilor constituie un pas care aparține decidenților, dar care este necesar a fi făcut cu o atenție sporită.

Noutatea absolută a domeniului, complexitatea mediului în care se derulează activitățile de diplomație digitală, factorii care pot să intervină, efectele extrem de diverse, generate în diferite domenii sunt tot atâtea motive de a ne convinge că un astfel de demers este necesar să pornească cu o etapă de cercetare. De aceea entitățile de cercetare din domeniul tehnologiei informațiilor și comunicațiilor, din domeniul relațiilor internaționale, împreună cu zona de cercetare a universităților cu specific conex, ar trebui să genereze în cooperare programe de cercetare a domeniului, cu scopul de a identifica concret tendințele, factorii de impact și, în cele din urmă, acele elemente care îl pot înzestra pe diplomat cu abilitățile care să îi permită să se manifeste plener și cu efecte maxime.

Concluzii

Odată cu absorbirea tehnologiilor din domeniul comunicațiilor de către diplomație, am asistat la nașterea diplomației digitale. Și, ca în orice alt domeniu proaspăt apărut, provocările inerente nu sunt puține. Pentru România, provocarea este cu

atât mai mare cu cât statutul său este oarecum curios – într-o țară cu o comunitate impresionantă de specialiști IT, pe fondul unor mentalități conservatoare, tehnologiile digitale își fac cu greu loc în domeniile cu tradiție, precum diplomația.

Implementarea unei strategii coerente de digitalizare a domeniului, cu etape și documente de implementare clare va crea cadrul necesar pentru dezvoltarea domeniului și va facilita atingerea obiectivelor naționale cu ajutorul diplomației digitale. Dincolo de nevoia de infrastructuri dedicate conectivității digitale, formarea competenței diplomaților, de a utiliza aceste noi tehnologii (inclusiv a celor formați înainte de apariția acestor noi platforme și instrumente dedicate comunicării cu publicul) este de importanță covârșitoare. În contextul în care Facebook, Twitter, YouTube etc. nu mai reprezintă doar niște platforme oarecare, ci au potențialul de a deveni adevărate instrumente de promovare a intereselor politice, alfabetizarea digitală a diplomaților devine o dimensiune obligatorie a pregătirii acestora, în paralel cu pregătirea lor pentru noi modalități de implicare publică, de control al opiniei publice și, prin urmare, de derulare a politicii.

NOTE:

1 C.V. Crabb Jr., *American foreign policy in the nuclear age*, 3rd ed., Editor Harper & Row, New York, 1972, p. 1.

2 N. Davidson, "What Are the Key Emotional Triggers for Online Video?", *MWP Digital Media*, 4 decembrie 2013, <https://mwpdigitalmedia.com/blog/key-emotional-triggers-online-video/>, accesat la 21.04.2021.

3 E. Ferrara, Z. Yang, "Measuring Emotional Contagion in Social Media", *PLOS ONE* 10, no. 11/November 2015, <http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0142390>, accesat la 21.04.2021.

4 C. Bjola, *Digital Diplomacy and the Bubble Effect: The NATO Scenario*, USC Center on Public Diplomacy, Los Angeles, 8 martie 2016, <http://uscpublicdiplomacy.org/blog/digital-diplomacy-and-bubble-effect-nato-scenario>, accesat la 21.04.2021.

5 P. Salovey, D.J. Sluyter, *Emotional Development and Emotional Intelligence: Educational Implications*, Editor Basic Books, New York, 1997, pp. 3-34.

6 *Ibidem*.

7 C. Bjola, J. Cassidy, "Gone Digital: Digital Diplomacy at the University of Oxford", *Border Crossing* 1, nr. 2/2015, pp. 10-12.

8 M. Newberg, "As Many as 48 Million Twitter Accounts Aren't People, Says Study", *CNBC*, 10 martie 2017, <https://www.cnb.com/2017/03/10/nearly-48-million-twitter-accounts-could-be-bots-says-study.html>, accesat la 24.04.2021.

9 N.D. Jensen, N. Harmata, *What to Expect when You're Expecting Bots?*, Center for European Policy Analysis, Washington DC, 2017, <http://infowar.cepa.org/EN/what-to-expect-when-youre-expecting-bots>, accesat la 24.04.2021.

10 T. Valášek, *How Artificial Intelligence Could Disrupt Alliances*, Carnegie Europe, 31 august 2017, https://medium.com/@Carnegie_Europe/how-artificial-intelligence-could-disrupt-alliances-9fdb98b4c11d, accesat la 25.04.2021.

11 B. Nimmo, *#BotSpot: Twelve Ways to Spot a Bot*, Atlantic Council's Digital Forensic Research Lab, 2017, <https://medium.com/dfirlab/botspot-twelve-ways-to-spot-a-bot-aedc7d9c110c>, accesat la 22.04.2021.

12 C. Bjola, J. Pamment, "Digital Containment: Revisiting Containment Strategy in the Digital Age", *Global Affairs* 2, no. 2/2016, pp. 131-142.

13 C. Bjola, "Getting Digital Diplomacy Right: What Quantum Theory Can Teach Us about Measuring Impact", *Global Affairs* 2, nr. 3, 2016, pp. 345-353.

14 P. Knoepfel, C. Larrue, M. Hill, F. Varone, *Public Policy Analysis*, Bristol University Press, Bristol, 2011, p. 11.

BIBLIOGRAFIE

Bjola C., *Digital Diplomacy and the Bubble Effect: The NATO Scenario*, Los Angeles: USC Center on Public Diplomacy, 8 martie 2016, <http://uscpublicdiplomacy.org/blog/digital-diplomacy-and-bubble-effect-nato-scenario>

Bjola C., "Getting Digital Diplomacy Right: What Quantum Theory Can Teach Us about Measuring Impact", *Global Affairs* 2, nr. 3, 2016.

Bjola C., Cassidy J., "Gone Digital: Digital Diplomacy at the University of Oxford", *Border Crossing* 1, nr. 2/2015.

Bjola C., Pamment J., "Digital Containment: Revisiting Containment Strategy in the Digital Age", *Global Affairs* 2, nr. 2, 2016.

Crabb C.V. Jr., *American foreign policy in the nuclear age*, 3rd ed., Editor Harper & Row, New York, 1972.

Davidson N., "What Are the Key Emotional Triggers for Online Video?", *MWP Digital Media*, 4 decembrie 2013, <https://mwpdigitalmedia.com/blog/key-emotional-triggers-online-video/>

Ferrara E., Yang Z., "Measuring Emotional Contagion in Social Media", *PLOS ONE* 10, no. 11/November 2015, <http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0142390>

Jensen N.D., Harmata N., *What to Expect when You're Expecting Bots?*, Center for European Policy Analysis, Washington DC, 2017, <http://infowar.cepa.org/EN/what-to-expect-when-youre-expecting-bots>

Knoepfel P., Larrue C., Hill M., Varone F., *Public Policy Analysis*, Bristol University Press, Bristol, 2011.

Newberg M., "As Many as 48 Million Twitter Accounts Aren't People, Says Study", *CNBC*, 10 martie 2017, <https://www.cnbc.com/2017/03/10/nearly-48-million-twitter-accounts-could-be-bots-says-study.html>

Nimmo B., *#BotSpot: Twelve Ways to Spot a Bot*, Atlantic Council's Digital Forensic Research

Lab, 2017, <https://medium.com/dfrlab/botspot-twelve-ways-to-spot-a-bot-aedc7d9c110c>

Salovey P., Sluyter D.J., *Emotional Development and Emotional Intelligence: Educational Implications*, Editor Basic Books, New York, 1997.

Valášek T., *How Artificial Intelligence Could Dis-rupt Alliances*, Carnegie Europe, 31 august 2017, https://medium.com/@Carnegie_Europe/how-artificial-intelligence-could-disrupt-alliances-9fdb98b4c11d